

EGY KOMOLY SZÓ
HAZÁNK
IZRAELITÁINAK MAGYAROSODÁSA
ÉRDEKÉBEN.

ÍRTA

FISCHER SÁMUEL,
MEGVIZVIZSGÁLT RABBI.

(Felolvastott az „Izraelita-magyar-egylet” termében
február 7-én 1863.)

PEST,
NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV,
M. AKAD. NYOMDÁSNÁL.

1863.

טוב אשר תאחו בזרה וגם מזה אל
תנח את ירך כי יראו אלהים יצא את כלם:
קהלת ז' כ'.

Fogd az egyiket és ne bocsásd a másikat
mert az istenfélő mindkettőnek megfelel.
(Ecl. 7, 20.)

BEVEZETÉS

Tárgyalandó ügyünk egyenlően érdekli a tudóst és a tudatlant, az izraelitát és a másnemzetbelit; csak úgy érdekli hittársunkat, ki a korszellem folyamával a tudomány tengeréhez siet, mint azt, ki ősei hagyományához ragaszkodván, minden újabbnak hátat fordít. És minthogy

n

osztályba számítám személyemet akkor, midőn a kezemben forgó iratokat nyilvános felolvasásnak gyűjtém; úgy hiszem, hogy mindenki csak annyi ismeretet tulajdonítaná magának érzelmeimről, mint magamnak van; érthetőbben szólva úgy hiszem, hogy mindenki annyi szíveséggel leend irányomban, hogy erővel némely véleménynyel csak meg nem terhel, mert

IV

mint mondám, ügyünk érdeke egyenlő hatást gyakorol minden jóézelmű emberre és innen van, hogy a kérdéses dolog mellett magam is szót emelek. E mentségemnek oka azon meggyőződésem, hogy egy a pártszellem forrásából eredő szó soha sem üdít, legyen bár mily igaz.

Tárgyalandó ügyünk továbbá oly sajátságú, mely által több ízben olyant is kényszerítettem említeni, mit sokkal inkább érintetlenül hagytam volna; szemem előtt lebegett ugyan, mily veszélyes pályán jár mindenki, ki az igazat hirdetni szándékozik; szemem előtt lebegett azon szomorú körülmény is, hogy az igaz szó legtöbb esetben *s z e n v e d é l y* kifolyásának bélyegeztetik; szemem előtt lebegett végre az is, hogy a kárörvendő támadó, ha a munka fellegvárához, azaz foglalatjához nem férhet, igen gyakran legalább annak külfalait rombolja.

Leginkább megdöbbsent szívem, midőn szemeim némely sorokat átfutának, melyek magyar testvéreinket illetik, de meggondolám,

és mindkettő ingadozását aggódo szívvel tapasztalám; eltökélem magamban, hittársahogy a való csak ismét háttérbe szoríttatnék, ha gondolataim alkotta kísértetektől visszajednék és azzal bátorítani lelkemet: magyarokhoz és magyar-izraelitákhoz szólok, kiknek Istenök észt és szűt adott, az embert esze és szíve szerint megítélni.

Még csak az indokról, mely ezen művem elkészítésére ösztönzött. A korszellem fénysugarai az izraeliták visszavonultságába hathatósan benyomulván, azokat tetre ébresztik. Némely hittársaink szemei, homályosságához szokván és e mellett vallásunk megsértésétől is tartván, behunyt szemmel kárhoznak minden felvilágosítás elfogadtatását; némelyek pedig neki repdesnek a míveltség fáklyájának, mint a lepke a gyertyának, nem gondolván át, hogy meg is égethetnék magukat. – Ezen véleménykülönbség máig szomorú egyenetlenséget szült némely izraelita községben, de még szomorúbbakat is várhatunk. De minthogy a míveltség és az egyetértés minden nemzet alaposzlopai,

VI

imhoz ez ügyben egy komoly szót intézni»
Ez indokom. – És most t. hallgatóimat csak arra kérem, elégedjenek meg a felolvasandónak írásmódjával, mert miként mondám, nem való czélom, írói képességemet kitüntetni s ne vegyék rossz néven, lia némelykor olyast szóian-dok, mely gúnyhoz vagy szenvedélyhez hasonlít, mert Isten tudja, hogy ily alacsonyságokat teljes szívemből gyűlölök. Nemkülönben azt is tartam, hogy csak hű barátunk szíveskedik, bennünket hiányainkra figyelmeztetni, míg el-lenségünk hallgatva kaczagja.

A napokban asztalomnál ülök és ügyeimmel foglalatoskodám, midőn szobám ajtaján kopogtak és azon a szokásos „szabad”-ra bárom férfi lépett be.

Noha általában igen képesek valának, az emberre kellemesen hatni: mindazonáltal a jártasabb szem első pillanatra is olyasmit is lelhetett rajtok, mi őket fővárosiaknak nézni nem engedé.

Mindegy – gondolám magamban – és helyet foglalván velők, kérdezem: kiket tiszteljek vendégeimben és mivel lehetnék szolgálatajukra. Mire a legkorosabb így válaszolt: mi erdélyiek vagyunk, kiket kereskedelmi viszonyaink a fővárosba vezettek, és mivel már néhányszor volt szerencsénk, Önnek szónoklatát az itthelyi „talmud-thora” intézetben hallani bátorzkodtunk íme épületes szavai által nyert élvezetünket, Önnek közelebbi ismeretségével bővíteni.

De minthogy az efféle bókokat nem kedvelem, rövid udvarias viszonzás után, a beszédnek csak hamar más irányt iparkodám adni és az ottani izraeliták állapotáról tudakozódtam. –

Erre ismét ezen legidősb, A. nevű úr felele, községének hű képét igyekezvén festeni, mi azonban számos magán észrevételei miatt nem egészen sikerült.

Elég az hozzá: A. úr igen nyugodtan folytatá beszédét mindaddig, míg tanítóik érdemeit nem kezdé kiemelni, mert midőn azok szép jellemét, de leginkább igyekezetök gyümölcsét nem győzé dicsérni; B. úr – kiből tisztelt hallgatóim A. úr útitársát ismerjék meg – beszédét ekkép szakítá félbe: ne vegye rősz néven A. uram, ha tanítóinkat illető véleményét nem osztom. Személye iránti tiszteletből, melyet teljesen megérdemel, hallgaték, midőn községünk némely intézményeit dicséré, melyeket megkedvelni nem tudok; de hogy immár tanítóinkat községünk boldogítóinak mondja, azt épen azért nem hallgathatom el, mivel községünk boldogsága csak ugya n rájuk vau bízva, ha igaz az, hogy minden becsületes ember, czélszerűleg nevelt fiaiban saját boldogságát látja; ők pedig, ezt nem hogy előmozdítanák, de Istenemre mondom hátrálják.

B. öcsém – viszonzá A. úr nyájas hangon – ismerem Önnek községünk iránti jóakarátát és tudom, ha állítása alaptalanságáról meg volna győződve, nem így szólna; valamint az sem titok előttem, miért indult fel annyira tanítóink ellen: hogy t. i. a tantárgyakat nem magyar nyelven adják elő; pedig lássa, ked-

ves barátom, ha tanításmódjokat valóban csak azért kárhoztatja, büntelen szenvednek; mert miként tudni tetszik, nem a tanítók, hanem előjáróságunk nagyobb része az oka, hogy a tárgyak nem magyar nyelven adatnak elő.

És ugyan miért gátolják ezt Önök oly nagyon? kérdé némi felindulással B. úr (A. úr ugyanis községe előjáróságának tekintélyes tagja.)

Miért? – felele A. úr – azért, mivel az izraelita népiskolák kizárólag népszerűek, melyeknek főczélja a hittan, mi nálunk egy „parsis chümes” és a hozzájáruló „rasi”-ból áll; mindezt pedig magyar nyelven tanítani nem lehet. – Egyébiránt nem fogom fel – folytatá mosolyogva – mi jupon vádolhatna Ön engem épen azzal, mivel én viszont Önt is vádolhatnám: ugyan mondja meg, miért törekszik Ön annyira a magyar nyelvet taníttatni?

Szívesen – mond B. úr komolyan – csak engedje előbb, hogy e tárgyunkat illető alapelveimet Önnel közölhessem. – Ezek elseje ugyan is azon legszentebb kötelesség, melynél fogva hazánkat híven szeressük és mindazon hévvel fáradozzunk, mi virágzását, gyarapodását előmozdíthatná – hazánk pedig azon föld, melyen vagy születtünk, vagy neveltettünk, vagy melyet lakhelyül választottunk.

A második semmivel sem igaztalanabb elvem, hogy a nemzetiségnek lelke: a nyelv. És

ha valaha valaki igazolta bölcs királyunk mondatát, mely szerint élet és halál a nyelvben fekszik; úgy bizonyára a nemzetiség az; mert bár örökös kösziklák támogassák, de ha ezen alapja roskadna, magának az épületnek romját vonná maga után, és az utókor gyászos fia, őseinek dicsőségét nem sokára csak poros könyvekben lelheti még. – Miután pedig tisztelt hittársaim, két alapelveim irányában, azon képességgel bírnak, hogy az igazat az igaztalantól megkülönböztethetik, hazájok iránti hűségök fényét pedig soha, még a legcsekélyebb szeplővel sem homályosíták meg: úgy hiszem, hogy hazánk területén egy sincs, ki szép magyar nyelvünk ellen szegzett fegyverét idővel el nem fogja dobni; csak türelemmel legyenek mind magyar testvéreink, mind azon hittársaink is, kik a dolgot máris világosabb szemmel látják.

Mi elveit illeti öcsém uram – viszonzá A. úr – azok a józan észszel és a becsületérzéssel nagyon is öszhangzók lévén, senkinek ellenők kifogása nem lehet; legkevésbé pedig az izraelitáknak kiknek eddigi léte, miként helyesen megjegyezni tetszett, csak ily feltételekre volt alapítva; és mégis én azt merném állítani, hogy épen ezen igaz elveinél fogva, hitsorsosinknak leginkább németül kell tanulniok; – hacsak király és haza alatt kettőt nem értünk. Ezzel azonban még nem akarám mondani, hogy nemzetünk hűtelen legyen hazája iránt;

mert ha legszentebb kötelességének tartja, királyát híven szeretni, azért igaz honfi is lehet, de mi az elsőbbséget illeti, azt csak annak adjuk, kinek Isten szánta: az ország fejedelmének.

Borzasztó tévfogalom! – kiáltá fel indulatosan B. úr – bátyám uram tehát azt véli, hogy mindazok, kik magyarul tanulnak pártütők! rettenetes nézet, bizonyomra mondom. És ha magyar hittársaink közül sokan osztanák bátyám uram nézetét, igen szánandók volnának; de szerencsére jobb része azon szilárd meggyőződésben él, hogy a magyar-izraelita csak magyar nyelven tanulhatja királyát igazán szeretni, hogy csak ennek szívreható kifejezései adhatnak neki fogalmat azon hűségről, melyet e nép királya iránt minden időben tanúsított; fogalmat azon önfeláldozásról, mellyel e hűségét tetteg is valósítá, és mely a történelem egy örök lapját tölte be, hogy az utókort hasonlóra buzdítsa.

Ön pedig A. úr előljáró társaival együtt ne tartsanak attól, hogy a magyar nyelv terjesztése által, felséges királyunk iránti kötelességet megsértenék és ne gátolják községünkben, ezan szép nyelv tanítását; – bár némely magyar testvérünktől hálát nyerendenek.

Micsoda?! – kérdé A. úr gúnyos mosollyal – még hálát is akar velem vártni? és kitől? oh barátom, ügyünk valóban különös! – Hogy én tévfogalomban vagyok, azt ember létemre

könnyen meghiszem, de hogy Ön a magyar nyelv terjesztéséért, minden határozottsággal a magyarok háláját várja, sőt magamnak is ígéri, azt már igen különösnek találom; mert tudja, kedves öcsém, én állításaimat és meggyőződéseimet sem a levegőből kapkodni, sem szórászhasonlító okoskodással fejemben támasztani nem szoktam, és csak akkor sajátítok el magamnak valamely véleményt, ha azt előbb tapasztalataim legalább részben igazolták. Ennélfogva nem kétkedem, hogy a kérdéses tárgyat némely részben jobban átlátta nálamnál, de mi utóbbi állítását illeti, hogy t. i. magyar testvéreinktől hálát várhatunk, ha magunkat megmagyarosítanók, azt kereken tagadom, mivel ennek épen ellenkezőjét számtalanszor tapasztalam.

Higyje el tisztelt B. uram, nem szándékom a magyarok némely jeles tulajdonságaira legkisebb homályt is vetni, sőt magam is örömmel bizonyíthatom, hogy ezen nemzet valóban nemes, bátor, jószívű és vendégszerető, a szó legszorosab értelemben és általában megérdemli, hogy a kitűnő nemzetek közé soroztassék; és mindemellett még azt is találtam, hogy az izraelitát különösen szereti, pártolja, védi, segíti: egy szóval boldogan élteti kebelében, de csak mint izraelitát: azaz, vagy a bőrös padláson, vagy a gyapjas kamarában, de magasb körökben semmi módon nem szívelheti. Némely nemes magyarjainkra nézve nincs kellemetlenebb,

mint mívelt izraelita; tudománya, de gazdagsága és érdemei is legyenek bár mily fokúak, ezek soha sem képesek, tekintélyét emelni, mert csak annyi jut ebből a legtudósabb, a leggazdagabb izraelitának is, mint akármely hitsorsósának jutni szokott, t. i. semennyi.

Önnek tapasztalásai igen különösek lehetnek – veté közbe B. úr – hogy azok nyomán feljogosítva érzi magát, egy nemzetet elítélni, melynek érdemeit maga is annyira kiemelé.

A legközönségesebbek – vizonzá A. úr – de melyek soha sem csálnak; mert higyje, kedves barátom, többet ér egy véletlenül tett tapasztalásunk, száz alapelveinknél; hiszen saját füleimmel hányszor haliam, midőn igen jeles, tekintélyes urak azon boszankodtak, hogy hit-társainkat a magyaroktól alig lehet megkülönböztetni és nagy rosszalással érintek, hogy a zsidók a legmerészebb tolakodással fűrják be magukat a magyarok társaságába.

Nem akarom kétségbe vonni – monda B. úr – hogy Ön ezt saját füleivel hallotta, csak-hogy meg kell jegyeznem, hogy mindazok, kik efféle véleményeket nyilatkoztak, nem valának magyarok, következésképen ily tapasztalásokat figyelmére se méltasson. En pedig előbbi szavaimat ismétlem és tanácsolom Önnek, használja községünkbeni befolyását szép honi nyelvünk terjesztésére; egy szóval, legyen magyar mi Isten és a világ előtt bizonyára csak becsületére fog válni.

De hiszen, mi a világot illeti, annak soha sem tehetünk kedvére – jegyzé meg A. úr – és így véleményem szerint legjobb, ha csak Isten akaratára törekszünk, azaz: olyanok maradjunk mikké általa teremtettünk; engem izraelitának alkotott s egész életemen át az is marandók. Hazámnak majd ott szolgálandók, hova állíttatni fogok: előre nem szaladok, hogy vissza ne toljanak.

Önmegelégedéssel fordula most a majdnem kifáradt szóló harmadik vendégemhez, ki eddig, magammal együtt, a párbeszédnek csak néma tanúja vala és ekként szólítá meg:

C. úr oly részvétlenül hallgatja vitatkozásunkat, mintha latinul szólánánk; de mondja legalább Ön is, nemde úgy beszéltem, mint egy emberhez illik, ki a korszellemmel bár nem halad párhuzamosan, de mindazáltal a maga eszével élhet.

Meghallom kedves A. uram – válaszolá C. úr – nehezemre esett ugyan eddigi hallgatásom, annál inkább, minthogy a tárgy fontosságát egész terjedelmében elegendőleg felfogom; de mivel láttam, mily kellemetlen, véleményünket csak egy oly barátunkkal is közölni, ki velünk nem egynézetű; nem lehetett, sot még most sincs kedvem, véleményemet ott nyilatkozni, hol kettő ellen is kényszerülnék fellépni.

Tehát Önre hasztalan hivatkozom – sóhajtá A. úr – no de mégis csak arra kérem, ne gon-

doljon nézeteinkkel, hanem minden tartózkodás nélkül nyilvánítsa az Önét. – Én meg komolyan ígérem – tévé hozzá B. úr – oly némán fogom bölcs állításait végig hallgatni, mint Ön a magunkét.

Legyen hát, felele C. úr és így kezdé: nagyon távol vagyok attól, kedves uraim, hogy állításaikat megczáfoljam, sőt magam is helybenhagyom; igaz, hogy némely magyarjaink nem szívesen nézik, midőn az izraelita valódi magyarrá képezi ki magát; igaz az is, hogy a magyar izraelita leginkább magyar nyelven tanulhatja királyát igazán szeretni és érette vétét a csatatéren örömmel ontani; egy szóval: mindaz igaz, mit egymás ellen felhoztak. Ámde szóvitatkozásukból nemkülönben azon szép igazság tűnik ki, hogy mindazon alapelvek, melyek ellenállításai igazak, maguk nem rendíthetlenség; Önök kölcsönös ellenállításai pedig igazak és így nagyon természetes. hogy alapelveik valódi igazak nem lehetnek, miért is én csak ezek ellen szólhatok.

Jól ismerem a veszélyt, mely fenyeget, midőn véleményemet nyilvánítom, mert nem csak Önök kettőjöknek, hanem mindannyinak mondok ellen, a hányan csak ezen ügyben szólnak. Ezer lesz tehát a szerencsém, ha általában mindenkitől nem kárhoztatandók, de az igazság kedvéért mindent, még a legkellemetlenebbet is akarom túrni.

Tisztelt uraim alkalmat nyújtanak azon pártszellem áttekintésére, mely jelen korunkban kedves hazánk izraelitái közt uralkodik, (figyelembe nem vévén a főágak sok mellékvesszeit, melyek majd éretlenek, majd szárazak): az az boldognak mondhatnók kérdéses ügyünket, ha nemzetünkben – valamint Önök közt is – csak két nézetkülönbség léteznék; de miként mondtam, vannak számos felek: az egyik minden kitelhető módon az izraeliták magyarosítása mellett küzd, a nélkül hogy cselekvésmódjának maga csak a legkisebb okát is tudná; a másik u g y a n a z o n okból, ugyanazon hévvel gátolja; – amaz él hal a dologért, mivel nagyon kedveli a magyar öltönyt; emez esküdt ellensége, mivel hajdanában egy parasztgyerek zsidónak gúnyolta.

No de hagyjuk mindezen mellékfeleket és csak a két főpártot, melyeket Önökben képviselve látok, vegyük bonczkés alá, hogy kitudhassuk, melyiknek van igaza?

Mielőtt azonban e fontos műtéthez fognánk, türelmüket egy példázat által bátorítom igénybe venni: Egy időben ugyanis egy birtokos kereskedőnél laktam, ki nejjével folytonos czivakodásban élt. A véletlen úgy akarta, hogy egy ily jelenet tanúja legyek, mely alkalommal mindketten egyhangúan kérének, mondanám meg lelkiismeretemre, melyiköknek van igaza, hozzá tevén azt is, hogy ítéletemet, – essék bár mely félre – helybenhagyják. Én azon-

ban, azon meggyőződésben, hogy efféle ígéreték csak pusztá hangok, világosan kijelentem, hogy én bizon tudom, kinek van igaza, de nem mondom, mivel nincs kedvem, senki haragját magamra vonni; de mint jó barátjok, kötelességemnek tartom, arra figyelmeztetni, hogy egyenetlenségökből jó következményeket ne várjanak; mire a jámbor pár azt feleié, hogy annyi észszel bizony maguk is bírnak, hogy a czivakodásukból eredhető káros következményeket átlássák. Erre lett volna mit felelnem, de hallgatók. – Ilyképen vagyok Önökkel is tisztelt uraim; melyiköknek van igaza, tudom, de nem mondom. Mi azonban tanácsomat illeti, melylyel Önöknek sokkal inkább tartozok, azt nem nyilvánítom, mielőtt Önök, vagy inkább az Önök által képviselt felek vitájának kiegyenlíthetési módját, vagy netaláni rossz eredményeit ki nem fejtettem és be néni bizonyítottam. – –

Ha ismerjük a görögök fényes erényeit: míveltségöket, vitézségöket és szabadságszeretőket; ha ismerjük Lykurg és Solon törvényeit, melyek ezen szép tulajdonaikat bennök épen megőrizni tudták; és ha ismerjük számos nagy férfiak: egy Miltiades, Themistokles, Aristides sat. nagy szellemi tehetségeit, melyek ezen vitézségüket és szabadságszeretetőket any-

nyira képesek valának felfokozni, hogy az óriási perzsa hatalomnak nemcsak ellentállni, hanem azt meggyőzni is tudták, – ha továbbá tudjuk, Fülöp mikép tette függővé langesze által, az előbb oly hatalmas, független Görögországot; mikép hódítá meg fia Nagy-Sándor hadvezéri tehetsége által az akkor ismert egész Ázsiát;– havere láttuk, mily nagy római birodalom lett a tolvajok és szökevények által épült Róma városból; ha láttuk, mily fontolva és a fontolás után mily nagyszerű eszközök által terjesztették határait a tanács és annak fejei; mikép tudták megvédeni hatalmas vetélytársoktól: Carthagótól, és másoktól, míg Végre uralmat, a föld minden ekkor ismert világrészére kiterjesztették; – és ha mind ezen birodalmak nagyságát, hatalmát és díszét mdáltuk; de csak, hogy hanyatlásukat, bukásukat annál rejtélyesebbnek és megfoghatatlannak találjuk: annál álmélkodásra méltóbb, hogy ezen hatalmas nemzetek sorában, egy kis parányi népecskét találtunk, melynek magja sziklakeménységű földben csírázott – hiszen gyermekéveit rút szolgaságban élte át –; mely villámgyors fejlődésben, száraz pusztákon bimbóvá lett, minthogy itt szabadulásának örömmünnepét ülte; mely azonban bájos de nagyon rövid virágzás, után, csak hamar hervadozásnak eredt.

No de mi csuda, hogy ezen árva idegen ennyire vitte, hiszen csak e n n y i r e vitte;

virágzott, de el is hervadt, volt de már nincs. – Igen, úgy van. De bámuljunk inkább azon természetfölöttségén, mely történetének további folytatában észrevehető: a legnagyobb bosszúsággal levék irigyei belső egyenetlenségét és alig emelé fel ezen mérges kígyó, fejét hazája kebelében; azonnal megrohantatott a kis nemzet és kegyetlenül felkonczoltatott. De még távolról sem elégedett be ezzel bős ellenségeinek gyűlölsége: széttúrták és taposták, mint a minden nedvet nélkülöző homokot. széthányák a világ messze részeibe, hogy ezentúl még néma halmot sem képezhessen. De még itt sem lelé nyugtát a szerencsétlen mert mostani élete nem vaja egyéb, mint csak szomorú életdrámájának második felvonása; csak úgy mint eddig, de néha még iszonyúbb módon is üdözik nemzetének minden tagját, népének minden ivadékát. Midőn pedig mindinkább növekedő bosszúsággal az egész világ tapasztala (mert csekély kivétellel így nevezhetjük ezen nemzet néhai ellenségét), hogy ezen nép – valamint Aegyptomhan – minden súly daczára is napról napra gyarapodik, pharaói módra leginkább férfaira veté szemeit, s azoktól elzará mindazon életpályákat, melyeken az ember erényteljes célhoz juthat.

Én nem érzek magamban sem képességet, sem hivatást csak vázlatát is adni azon üldözéseknek, melyeknek ezen nép közel két ezer éven át, ki volt téve. És nézzük őt jelen időnk-

ben. Míg ama világot megrendítő nemzetek eltűntek az élők sorából; míg hajdani létüket csak holt betűk hirdetik: ezen elnyomott nép a világkert minden részében most is virágzik; képviseli a művészetet; bírja a tudomány minden ágát és tengelye az összes világkereskedéseknek. – Nem természetfölöttiség-e ez?!

Mi által tarthatta magát fenn eddig az izraelita, miként a száraz szalma szál az öt fölemésztéssel fenyegető lángban?!

Ezen fontos kérdés megoldása végett nézzük őt közelebbről. Az izraelita állása kettős: vallási és honpolgári tekintetből; az elsövel Isten, a másikkal pedig a világ nemzetei irányában áll: nemde ritka és annál eltérőbbeknek látszó kötelességek ezek, minél közelebbről ismerjük vallását, és hogy ezen feladatának teljesítése mégsem lehetetlenség, életkora legjobban tanúsítja, csak hogy bámulnunk és közvetlen utána kérdeznünk kell, mi módon teljesíthető ezen maroknyi; nép roppant feladatát súlyos napjaiban. Itt ismét a történelemre utalunk, melyben őt életútjának oly ösvényén is fogjuk találni, melyeken csak a legpontosabb egyensúlyozás által menekülhetett meg a fenyegető örvénytől.

És mit gondolnak, kedves barátim, mit használt ezen árva nép ily terhes viszonyokban súlyegyenlítőül; nem egyebet, mint Istene és hazája iránti kötelmeit, vagy inkább ezeknek egyensúlyozó, teljesítését, mert végelpusztulás-

tói csak akkor tarthatott e nemzet, ha e feladatai bár melyikét, a másiknak túlságos kiemelése által, elhanyagol á.

És ismét csudálkozva kérdezzük: nem lehetetlenség-e ily különböző kötelességek egyensúlyos teljesítése magában is; annál inkább, ha figyelembe vesszük a korszellem változandóságát és szeszélyeit, melyek már gyakran kényszerítették ezen népet, ösvényétől hol jobbra, hol balra kitérni; Röviden érintett életrajzából ugya· is láttuk, hogy e nép t ö b b n y i r e ugyan ködös időket élt át, de közben közben derült napokat is élvezett; hogy és mikép történt mindez, azt a mindenhatóság átláthatlan szövevénye mély homályba borítja, melyet hnlandó sem át nem hathat; de annyi bizonyos, hogy mind borús, mind derült napjaiban szorosán csak az egyetértéshez ragaszkodott; ezt választá jelszavának, mely őt minden viszonyaiban célhoz vezette és alkalmas időben ismét a kiinduló pontra térítette vissza; általa ismeré meg minden korban valódi híveit; csak általa szerié végre macának, mit nálánál sokkal hatalmasabb nemzetek nem szerezhettek: ez redéves korát.

Íme láttuk, hogy ezen nemzet, különböző feladatait csak úgy teljesítheté, hogy ezen teljesítést: 1) a legszigorúbb egyensúlyozással, 2) pedig a legszorosabb egyetértéssel vitte végbe.

Mind ez úgy történt és így kellett történnie

a korszellem változása, miatt; mert csendes időben a nádszál is oszlop.

Vonjunk most ideiglenesen fátyolt a múltak elé és nézzük a jelent Jelen korunk, nemzetünkre nézve – mint látszik – nagy változásnak készül, mert míg még a múlt században is csak egyes személyek vallák be az izraeliták képességeit: jelenleg világrészek teszik ezt; míg nem sokkal ez előtt, háttérbe nyomták minden érdemeit, úgy hogy fejlődése, minden ápolgatást nélkülözvén, egyedül magára vala hagyva: most legszebb Ígéretekkel jönnek elébe; egyszóval az igazság és műveltség oly hatást, gyakoroltak az emberi nemre, hogy még az izraelitának erényeit és tudományát is többnyire már elismerik.

Ily körülmények közt valóban derültebb napokat várhat ez árva nép ismét, bizvást remélheti, hogy emberré, hogy polgárrá fog felavattatni; de épen ilyenkor igen szükség, s, hogy kötelességeiről, azoknak egyensúlyos teljesítéséről és főleg az egészség eszközlő egyetértésről meg ne feledkezzék. Különben a bájos hajnalt, forró dél követhetné és iszonyú zivatar támadhatna a netalán újólág berohanó sötét este előtt, mert csak ugyanazon nap süt most is reánk, mely hajdanában süttött és ugyanazon ég boltozódik most is fejünk felett, mely akkor boltozódott, midőn történelmünk tapasztalásait gyűjtögette.

Miután pedig Önök, kedves hitsorsosim,

nem azon mellékfelekhez tartozandók, kik – az ügynek valódi minéműségét figyelmen kívül hagyván – kiki szenvedélyének hódol, hanem miként meg vagyok győződve, a dolgot legnagyobb komolysággal tárgyalják: azon szép reménységnek engedhetem oda magamat, hogy atlátandják, miszerint az egyetértés oly valami, melyet két párt között egy soha sem bonthat fel és melyet az egyik fél csak akkor űzhet el magától, ha a másik is megunta: azaz, akkor sztinhetik meg végképen, ha az egyenetlenségben mindkettő közreműködik; olyankor pedig mindkettejükre egyenlően esik a felelősség terhes bűne. – Hiába állítaná az egyik, hogy őseitől öröklött szent vallásaért és az ősi szertartásokért harczolt; noha nem tagadhatni, hogy ezen elvek szépek, jámborak, sőt szentek, de mi haszna, ha ezeknél szentebbet sértett meg: az egyetértést. Hiába mentené magát a másik, hogy Istenét Izrael nagyságában imádja, hogy Istene után annak áldozza mindent; mert egy nemzet nagysága, egyedül egyetértésén alapszik, s ki ezt megsérti, a nemzet jólétét, alapjában támadja meg és végfelbomlásához taszítja.

És ha ennek következtében az egyetértést illető szavaim, kettejőket egyaránt illeti – a feladat is is egyszerű lévén, hogy t. i. távolítsák el maguktól minden áron az egyenetlenséget: egészen másképp áll a dolog, kötelmeink egyensúlyas teljesítése ügyében, mert miután felada-

tank magában kettős: Isten és a világ polgárai irányában és az ezt illető vélemények is eltérők lévén: rólok tisztelt uraimmal külön külön kell szólnom; csak hogy ez alkalommal el nem mulaszthatom, a vallásunkat illető fogalmakat, melyek rendesen igen eltérők, tisztába hozni.

Legkevésbé helyén volna, itt a vallás mine-műségéről és annak üdvözítő céljairól szólni és ezért rövideden csak arra figyelmeztetem uraimat, hogy birodalmak nélküle meg nem álihatnának, az egyes ember pedig benne talál enyhet sokféle szenvedése ellen, és már ez okból is megérdemli, hogy minden alkalommal szemben tartzuk; de általában is azt mondhatjuk róla: jaj azon honnak, jaj azon egyénnek, mely ezen isteni ajándékot nélkülözi; de az emberi társaság alig mutathat fel ily egyéneket, de annál külön-neműbb vegyületét az e tárgyat illet fogalmaknak melyekkel egyébbiránt csak úgy bánjunk el, mint az ügyünkben létező felekkel, hogy t. i. csak két fővéleményt, melyeket Önökben szinte képviselve látok, méltányoljuk figyelmünkre.

Ön A uram azt tartja, hogy az igazai izraelita egyedül Istenének él, a világgal pedig mit-fem gondol, a korszellem, hatást nem gyakorol rá, mert a külvilág zaja, kedélye buzgóságával nem fér össze. – Ön B. úr épen ellenkező szempontból nézi a vallást és azt tartja, hogy imád-ság, visszavonult életmód és vallásos szertartá-sok mindezek nem tartoznak az égi jó körébe; el-lenben magasb míveltség, szívnemesség, kitűnő

erények, de leginkább haza-és felebaráti szeretet, ezek jelölik az izraelitát; mert Isten úgy is tudja szívünk legrejtélyesb érzeteit, de a világ előtt nagy nemzetnek mutassuk be magunkat:: ez főfeladatunk és nem egyéb.

Engedjék, kedves uraim, hogy szójárásomat itt használhassam: tudom, kinek van igaza, de nem mondom; de ha hozzávaló bátorsággal bírnék, azt mondanám, hogy egyik sem izraelita, mivel egyik sem teljesíti különböző kötelességeit, úgy, mint azt e nagy nemzet magas feladata igényli t. i. egyensúlylyal, mely azt kívánja, hogy a vallás bírjon polgárral, a polgár pedig vallással. De hogy egyenes utunkból ki ne térjünk, röviden megmondom Önöknek, hogy mindkettejök nézete oly iszonyú hibás, hogyha emellett daczosan megállanak, pártok képviselésére épen nem volnának alkalmasak, mert nem is említve, hogy ezek korántsem azon körülmények, melyektől a különböző kötelességeink teljesítésében kívánt egyensúlyt csak távolról is remélhetnek, még fenntartó elemünktől is megfoszt, sőt az egyenetlenség, emésztő lángjától is kell tartanunk; mint miként, tudjuk, semmi sem alkalmasabb egy nemzettel ketté tépni, mint egy vallási egyenetlenség. És ha ezen annyiszor igazolt dolgot épen daczczal nem akarják tagadni, mit egyébbiránt a józan ész és a történelem is helybenhagy; el kell egyszerszornint ismerniök, hogy tárgyunkat illető működésök ép oly czélnélküli, mint ha ketten egy

Őseiktől öröklött épületet lerombolnának, míg egyszersmint a miatt is czivakodnának, mily színnel legyen befestve. Nemde helyesen mondom tehát hogy ha véleményöktől el nem állnak, pártok képviselésére alkalmatlanok; mert egymás iránti engedékenység nélkül végcélját, hogy nemzetét boldogítsa, egyikök sem érheti el, egyedül saját ügybarátait bírván pártján; ha pedig elveikből bármennyit kölcsönösen engednek, remélhetik, hogy nézeteikből a mennyi annyi elfogadtatik, sőt azt is várhatják, hogy idővel saját elveik győzendnek, mit egyetértéssel mindenesetre könnyebben érhetnek el, mint anélkül.

Íme ebből azon tanulságot vonhatjuk, hogy ha nemzetünk boldogsága igazán szentség előttünk, ha annak nagyságát valóban előmozdítani akarjuk; nincs jobb teendők, mint az egységet fenntartani és kettős kötelességeinket lehetőleg súly egyenlően teljesíteni; érthetőbben szólva: éljünk a korszellemmel, de csak annyira, hogy szent vallásunk csorbát ne szenvedjen; hódoljunk a vallásnak, de azért ne zárjuk ki magunk a nemzetek köréből, mert különben kiemeltethetnénk a súlyegyeből.

Mindaz, kedves hittársaim, mit eddig mondték, főképen azon kötelességeinket illeti, melyekkel – miként érintem – Isten irányában állunk. Említsük tehát valamennyire azt is, melylyel honpolgári tekintetből a nemzeteknek tartozunk.

Miután fölünkben elegendőképen ki van mondva, hogy hazánk iránti tartozásunk semmivel sem csekélyebb, mint amaz, melyet valóságuk követel: Önként értetődik, hogy ezt szint oly komolyan kell tárgyalnunk. De mi több, valósítására nézve csak oly természetű ez is, mint amaz; miként amannál úgy emennél is egyetértés és egyensúlyozásról szólandunk és amint ott az egyetértést illető szavaim, mindkettejükhez egyenlő módon, az egyensúlyozásról pedig mindegyikökhöz külön valának irányozva: úgy leendenek itt is.

Az elsőről nincs mit szólnom, miután itt is csak azt kell ismételnem, hogy a két fél között az egyik soha sem bonthatja fel, ha tehát akármily körülmények miatt megzavartatik, a felelősség bűne mindkét félre egyenlően esik; a mi pedig a kötelességek teljesítésében szem előtt tartandó középutat illeti, egy figyelemre méltó különbséggel bír; – mert hiszen tudjuk, A. úr úgy vélekedik, hogy csak akkor áldoz a haza oltárán, ha áldozata illatának szíves elfogadtatásáról meg van győződve; de mivel tudni akarja, hogy épen nem kedvesen várják adományát, azt sem bánja, de nem is ad. – B. úr kebelében efféle feltételek nem találnak helyet; ő csak arról gondolkodik, mily módon eszközölhetné legcélszerűbben hazája boldogságát kerüljön bár mibe, mit magáénak mond. – Erről tehát mindegyiküknek külön kell felelnem.

Mi Á. úr véleményét illeti, őszintén meg kell vallanom, hogy nem könnyen megczáfoltató; mert hiszen ki nem tudja, hogy a becsületérzőre nézve nincs kínosabb, mint magát megvetettnek tudni. De én önnek erre csak azon kérdéssel felelek: mit gondol, a magyar nemzetnek nincsenek száraz és éretlen mellékvevsei? dehogy nincsenek; még pedig annyi, hogy ha ily nemes származású törzsök nem tartaná őket össze, ennyi zivatar után ő sem állana most; hiszen az egyik magyar, mivel magyarul beszélődé nem azért beszél magyarul, mivel magyar, mert emberségemre mondom, nem az: az egyik tiszta szívéből akarna magyar lenni, ha értene hozzá, a másik értené, de – jegyezze meg, én mondom – nem akar magyar lenni. De Ön azt hiszi hogy ily kórok csak tanyákon és falvakban léteznek, oh nem! hajtja ezeket a forgó szél, mint a száraz ballangót, a fővárosokba is.

Úgy-e vannak itt is mellékvevők? De hagyjuk ezeket, mint a mi kóroinkat; ne is méltassuk további említésre és vegyük inkább a két főpártot vizsgálat alá, melyek feloldhatlan lánczokkal vannak hazájokhoz kötve, melyek nincs szívvel, tiszta lélekkel áldozzák mindenöket, drága hónukért; de nézetkülönbség itt sem hiányzik. Súlygyenről, békeszerető egyetértsérről sokat tudnék, de csak arról szölandok, mi ügyünkhez tartozandó.

Az egyik párt ugyan is, ment minden mel-

létérdektől, tiszta emberszeretettől ösztönözve; igazságosan kívánja, hogy az izraelita, ki mindennemű polgári kötelességeit örömmel teljesíti, részesüljön egyszersmint és pedig feltétlenül annak minden jogaiban. A másik az izraeliták polgárrá fogadtatását csak annyiban óhajtja, amennyiben a haza boldogsága szigorúan megkívánja, ennél többet nem ad, de nem is kívánja, sőt nem is szereti, ha többre érdemesíti magát. Erről azonban nem tehetünk, ez már így van.

De mindennek semmi befolyást ne engedjünk kötelességeink teljesítésére, mi nem vásárlás, hogy csak annyit adjunk, a mennyit kapunk. Mindegyikünk, ki ezen dős földön él, szívvel, lélekkel álljon hazája mellett, a köszönettel ne gondoljon, hiszen nincs kellemesebb öntudat, mint ha érdemeinket ismeretleneknek tudjuk. Mindezt figyelembe nem vévén, csak azt kell szem előtt tartanunk, hogy az izraelitának kötelessége, hazájának, Isten után híven szolgálni, de hogy hazájának is kötelességében volna, neki ezért hálát szavazni, arról nem szól sem törvényünk, sem történelmünk; minket tehát egyéb nem illet, mint ezen kötelességünket lehetőleg, de nem kénytelenségből teljesíteni. Mit cselekszenek e dologban nemes magyarjaink, arról ők magukkal számoljanak. Egyébiránt biztosíthatom arról, hogy azon fél, mely az izraelitákat csakugyan bizonyos távolságban akarja magától tartani, nem gyűlöl-

ség vagy roszelelkűségből akarja ezt, hanem mivel még most sem ismerte őt egészen át.

Jóllehet, hogy igen helytelen, ha némely tekintélyes magyar, kinek hivatás volna egy jeles népet, mely – miként újabb idők tanúsíták – nagyon is haszon vehető, balul ítéli; mert a hiba itt kettős: egy, hogy miért nem ismeri azt míg, miután megismerésére annyi alkalmat nyújtott; másrészt, mert attól is tartatnánk, hogy talán bizon szándékosan történt mindez; – akár mely hiba – higyjék el kedves barátaim – nagyon ellendő, a hibázó jellemének lényét homályba borítani, mert miként mondám, hivatása, a hazáját lakó nemzeteket ismerni, jellemöket szenvedélytelenül megítélni; sör. ha ezek ellen egyet szol, harmadszor is hibázik. Beszélhet, a meddig kedve telik megmutatta már az izraelita, mennyire szereti hazáját; még ha némely erényben gyengének is találná, nem diplomatikaiig választotta az időt, ha azok előszámlálásával épen most bibelődik.

No de hova is jutottam? nem akartam e tárgyról annyit szólni, csak azt akarám mondani, hogy a magyar épen nem roszelelkű. Szenvedett az izraelita, már mindenütt a földgömbön, de hazánkban mindig csak élvezett; ezt elismerni kötelességünk, csak úgy leendünk magyar-izraeliták.

De azért ne tanítassuk gyermekeinket anynyira magyarul, hogy vallásunknak ártson. Óh

nem; szent a haza, még szentebb a vallás. De van az izraelitának annyi képessége hogy vallásának hű maradhat, míg magyarul is tanulhat, csak a középutat tudja helyesen megválasztani.

Ennek következtében, kedves hittársam, lépjen közelebb B. úrhoz, hogy az egyenetlenség ne férközzék Önök közé. – Önnek B. úr, kinek elméjét csak hazája foglalkodtatja, és ki ennek jóllétében látja az izraelitáét is, áldja meg az ég, dicső nézetét; nincs nemesebb erény a hon-szeretetnél és nincs is nép, mely erre érdeme-sőbb volna az izraelitánál.

Mi a hozzájárulandót illeti, azt annál szükségtelebnek tartom megemlíteni, minthogy az előrebocsátottakban már említettem: t. i. egyensúly, kötelességeink teljesítésében. Ez az, melyre leginkább törekedjünk, hogy izraeliták maradjunk és egy-szerszint magyaroikká váljunk. Ennyi e tárgyat illető véleményemről. Engedjenek végre néhány szót, nemzetünk jelen állapotáról szólnom. – Ki sebeit rejtegeti, annak felgyógyulása is a bizonytalan jövő rejtélyei közé tartozik. Valljuk meg tehát magunknak, hogy az utolsó évtizedben, az egyetértés magyar hittársaink között nem oly erős mint ezelőtt. Számptalan község tagjai, nemzetünk lealacsonyítására széllyelváltak, a nézetkülönbségek napról napra növekednek. Nemde szomorú következményektől kell tartanunk, annál

inkább minthogy mindenki csak nemzetének, csak vallásának gondol építeni, holott ront.

Mily módon mellőzhetjük a nagy bajt, mondva van, és most csak arra kérem Önöket, fontolja meg mindegyik fél, hogy ellenfele is jogában lehet, fogadjon el minden párt, legalább részét is, ellenfele elyének.

Erre kérem Önöket és minden hittársainkat, dicső nemzetünk, mennyei vallásunk szent nevében; óvják meg ezen két kincsünket, úgy szólván mindenünket, mert Istenünk és egyetértő buzgóságunkon kívül nincs senki, ki azt megörzené.